

UNIREA BASARABIEI CU ROMÂNIA ÎN NARAȚIUNEA LUI ALEXANDRU MARGHILOMAN. OAMENI ȘI FAPTE

Prof. univ., dr. Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești.

Domenii de cercetare: istoricul industriei petroliere românești, recunoașterea internațională a Marii Uniri, istoria administrației românești, Istoria Românilor și didactica istoriei, monografiile ale unor personalități locale și naționale. Autor/coautor a peste 20 de volume cu caracter științific, metodic și didactic, peste 150 de studii și articole în reviste de specialitate și de cultură, cu indexări în baze de date internaționale, peste 200 de comunicări științifice în țară și în străinătate.

Chevalier des Palmes Academiques (Decret, Primul Ministru al Republicii Franceze), Director Colegiul Național „Mihai Viteazul”, Ploiești (2001–2002), Rector al Universității Populare „Dimitrie Gusti” din Ploiești (2002–2010). Participant la cursurile mai multor Universități de Vară din Franța, proiectele *Socrates* și *Erasmus* (Finlanda, Franța, Spania, Turcia), profesor invitat, Universitatea Bretagne-Sud, Franța, vizite interșcolare (Anglia), membru al mai multor proiecte internaționale privind implicarea tinerilor în știință și societate (Franța și Grecia) etc. Șef catedră. Participant la multiple emisiuni televizate. Organizator a zeci de simpozioane științifice ale studenților, dedicate aniversării marilor evenimente din istoria neamului.

Gheorghe CALCAN

Unirea Basarabiei cu România în narațiunea lui Alexandru Marghiloman. Oameni și fapte

Rezumat. Lucrarea noastră își propune să reliefeze contribuția lui Alexandru Marghiloman la unirea Basarabiei cu România, chiar prin prisma spuselor sale. El a făcut acest lucru prin discursuri și cuvântări (parlament, adunări festive) unele tipărite, altele relatate în presa timpului ori în memoriile sale. Conștient de implicarea sa, el a surprins cu exactitate complexitatea și dramatismul contextului intern și extern în care s-a realizat acest mare act. Unirea Basarabiei a fost și rezultatul „unei Pronii ...”, numiți-o Providență, numiți-o geniul rasei” etc. ea „a fost prima rază de lumină” care a prevestit unitatea deplină. Între personalitățile basarabene cu care el s-a intersectat în înfăptuirea acestui act, îi menționează în special pe Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu, Pantelimon Halippa și Constantin Stere.

Cuvinte-cheie: Unirea Basarabiei cu România, Alexandru Marghiloman, 1918.

The Union of Bessarabia with Romania as Reflected in the Narrative of Alexandru Marghiloman: People and Actions

Abstract. Our work aims to highlight the contribution of Alexandru Marghiloman to the union of Bessarabia with Romania, as reflected in the speeches he gave in the Parliament or within various festive gatherings. Some of his discourses were printed, others reported in the press of the time or in his memoirs. Aware of the importance of this historic act and of his own role, Alexandru Marghiloman accurately captured the complexity and drama of both the internal and external context in which the 1918 Union took place. The unification of Bessarabia with Romania was, in his opinion, the result of “a Pronation ...”, that one may call Providence, or the genius of the race [...] the first ray of light” that foresaw the Great Union. Among the Bessarabian personalities with whom Alexandru Marghiloman carried out this act, he mentions particularly the names of Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu, Pantelimon Halippa and Constantin Stere.

Keywords: the union of Bessarabia with Romania, Alexandru Marghiloman, 1918.

Introducere. În lucrarea de față ne propunem ca, după o foarte scurtă prezentare a personalității lui Alexandru Marghiloman, să aducem în atenție viziunea acestuia despre modul în care s-a realizat Unirea Basarabiei cu România. Adiacent, sunt inserate informații despre o serie de personalități implicate în concretizarea acestui eveniment.

Sursele investigației noastre au fost în esență discursurile lui Marghiloman rostite cu ocazia aniversărilor anuale ale unirii acestei provincii, ori în parlament și o parte din presa vremii. Evident, nu am ocolit consemnările din memoriile sale. Dintre discursuri, cel din anul 1924 a fost cel mai elaborat, fiind tipărit într-o broșură specială sub auspiciile Clubului Partidului Conservator-Progresist. Acest discurs va constitui, de altfel, baza analizei noastre.

Din presa vremii, am adus în atenție consemnările ziarelor „Universul” și „Dimineața”, apărute la București, și a ziarului „Mișcarea”, tipărit la Iași, oraș care a jucat rolul de capitală a țării, o bună perioadă din vremea Primului Război Mondial.

Deși timpul, avut la dispoziție pentru investigația noastră, nu ne-a permis o cercetare mai amplă, documentele observate ne-au permis să surprindem elemente esențiale, venite din partea unui om de esență, în împrejurări excepționale.

O scurtă prezentare a personalității lui Alexandru Marghiloman. Alexandru Marghiloman a fost un mare lider politic conservator. Buzoian, născut și decedat în acest oraș (1854–1925); fiul lui Iancu Marghiloman, din aceeași localitate, și al Irinei, născută Isvoranu și provenită dintr-o familie înstărită a Olteniei; a făcut studii serioase la Liceul *Sfântul Sava* din București și la Facultatea de Drept și Școala de Științe Politice din Paris, unde a și obținut doctoratul (Drept și Științe Politice, 1878). A devenit un foarte bun specialist, fapt pentru care a fost curtat și integrat de toate guvernările conservator junimiste.

Și-a început activitatea ca magistrat (procuror de Ilfov), avocat, avocat al statului și a con-

tinuat-o și încheiat-o ca om politic. În această direcție, a început ca deputat în 1884, calitate pe care a menținut-o trei decenii. A fost de opt ori ministru și o dată prim-ministru (5 martie – 23 octombrie 1918). A fost șeful Partidului Conservator (1914–1925) [1, p. 441–445].

Alexandru Marghiloman a fost cunoscut și judecat mai ales pentru perioada în care a fost prim-ministru, și acest fapt s-a datorat păcii impuse de Puterile Centrale la Buftea-București, pe care el a fost nevoit să o semneze, la 7 mai 1918. Evident, a fost o conjunctură dramatică, în care nu a existat o altă soluție. Atunci el a devenit „manta de vreme rea pentru stat, dinastie și armată” [1, p. 443]. În aceeași perioadă s-a realizat și unirea Basarabiei cu România, iar el a patronat acest eveniment, fapt care a cam fost trecut cu vederea atât în epocă, cât și după aceea.

Episodul „păcii separate” i-a marcat cariera politică lui Marghiloman, devenind „trădătorul”, atât în epocă cât și, grosso-modo, în posteritate. Acest episod a făcut ca viața lui să devină cea a unui om nefericit. Evident, judecând evenimentele de atunci, trebuie spus că în realitate lucrurile sunt mult mai nuanțate, iar Marghiloman trebuie interpretat și prin prisma omului de sacrificiu.

Notele sale politice, publicate postum în cinci volume, rămân un referențial pentru înțelegerea vieții politice românești de atunci.

Marghiloman a rămas în conștiința publică și prin mondenitatea vieții sale personale, prin pasiunea lui pentru cai și prin vila sa *Albatros* din orașul Buzău.

Unirea Basarabiei cu România „povestită” de Alexandru Marghiloman. Oameni și fapte. Alexandru Marghiloman s-a referit în mai multe împrejurări la actul de unire a Basarabiei cu România. Avea, de altfel, întreaga îndreptățire să facă acest lucru. Cele mai uzuale împrejurări erau cele oferite de aniversările anuale ale acestui eveniment și de dezbaterile parlamentare. În anul 1919, s-a sărbătorit cea dintâi aniversare [2, p. 387–401]. Cum Partidul Conservator nu și-a găsit locul în cadrul manifestațiilor patronate de către liberali la nivel

național, acest partid a punctat momentul la sediul clubului său politic. Fostul premier al țării rememora „solemnitatea de la Chișinău” care adoptase istorica decizie cât și „importanța solemnității de la Iași când Basarabia a înmănat guvernului român actul Unirii”. Deplin conștient că el fusese cel care a „prezidat la înfăptuirea unirii” și că „mărețul act a fost realizat prin mijlocirea diplomatică a guvernului de atunci”, nu putea uita „împrejurările diplomatice, cât se poate de grele, pe care le-a învins”, cât și contextul militar strategic dramatic în care se realizase această unire. Fără realizarea actului din 27 martie 1918, ținea să precizeze Marghiloman la aniversarea unui an de la unirea Basarabiei, „nu s-ar fi putut înfăptui [...], opera de atracție firească a celorlalte provincii românești” [3].

Marghiloman critica faptul că, în opinia sa, „guvernul nu a organizat festivități oficiale de omagiere a evenimentului” [3; 4, p. 77-92].

Problema contextului în care s-a realizat unirea Basarabiei a fost adesea dezbătută și în cadrul parlamentar. Așa a fost, spre exemplu, cazul expozeului realizat de Alexandru Marghiloman în ședința Camerei Deputaților din 17 Decembrie 1919. El a insistat asupra particularității realizării Unirii din anul 1918, dată de dramatismul existenței de provincii românești, în componența unor state aflate în ambele tabere militare. Situația este bine cunoscută, și ea a accentuat dramatismul opțiunii pentru una sau alta din taberele militare. „Dacă reușea din plin constelațiunea politică în care am început noi războiul, așa este că Basarabia era pentru totdeauna pierdută pentru România?”. Își putea cineva imagina, continua vorbitorul, dacă România ar fi triumfat lângă Rusia, „ar fi consimțit ea vreodată ca Basarabia să se întoarcă la sânul patriei mume?” [5, p. 17]. Întrebarea era evident, retorică.

Totuși, Marghiloman a continuat să insiste: „dacă reușea o concepție politică, pierdeam Basarabia, dacă reușea până la capăt altă concepție politică, nu aveam Ardealul”. E clar că în 1918 astrele s-au așezat de așa manieră încât a făcut posibilă dintr-o dată minunea realizării în integralitatea ei a aspirațiilor noastre naționale. E

clar că evenimentele anului 1918 se constituie în ceea ce ar putea fi definit drept orele astrale ale României. De aceea suntem într-un tot de acord cu concluzia la care ajungea Marghiloman: „Și atunci domnii mei, să ne plecăm fruntea înaintea unui geniu mai mare decât al nostru, înaintea unei Pronii, care a fost mai înțeleaptă decât noi. Numiți-o Providență, numiți-o geniul rasei, botezați-o cum veți voi, să știți că România a ieșit din instinctul tuturor românilor, nu din calculele făurite de unii” [5, p. 17].

În anul 1924, Alexandru Marghiloman a rostit un discurs de referință despre Unirea Basarabiei. Discursul a fost ocazionat de aniversarea unirii din acel an. Acest discurs a fost ținut la „banchetul comemorativ de la Athénée – Palace”, și apoi a fost tipărit într-o broșură specială cu titlul: *Reintrarea Basarabiei în sânul Patriei-Mume* [6]. Considerăm foarte importantă această expunere, fapt pentru care prezentăm în continuare ideile principale narate de către acest ilustru orator.

Marghiloman se adresa pe un ton familiar – „Domnii mei” – colegilor săi de partid, care i-au făcut o primire extrem de călduroasă, „prin ovațiuni mereu repetate”, punctând de la început motivul acelei reuniuni festive: „ne-am adunat ca să cinstim data pentru totdeauna memorabilă, de 27 Martie când Basarabia a reintrat în sânul Patriei mume” [6, p. 3]. De remarcat și faptul utilizării cuvântului „reintrării/reunirii”, ceea ce sublinia cu claritate că unirea acestei provincii, constituia și în viziunea sa, repararea raptului săvârșit de Imperiul Țarist, în anul 1812, când Basarabia a fost separată în mod samavolnic de trupul Moldovei istorice [7, p. 433-447; 8, p. 370-378].

Această unire s-a realizat în împrejurări extrem de demoralizatoare: germanii care ocupaseră deja aproape 2/3 din țară, au obligat guvernul român să semneze înrobitorul Pace de la București; în plus, guvernul, parlamentul și Casa regală se aflau în refugiu la Iași, iar Ucraina își exprima tendințe expansioniste asupra Basarabiei. Astfel, pe drept cuvânt, revenirea Basarabiei „a fost prima rază de lumină care străbătea cerul negru și mohorât care de 18 luni

apăsa peste întreaga Românie”. Și era o minune, spunea Marghiloman, cum acest popor „la prima chemare a vremurilor, își regăsește simțul național, se adună, nechemat de nimeni, și, din clipa dintâi, își proclamă legitimitatea lui moldovenească” [6, p. 4].

A urmat un pasaj care se încadra tipicului politicianism, prin care oratorul a adresat critici adversarilor politici liberali aflați la conducerea țării. În principiu, și pe plan teoretic criticile erau corecte. Marghiloman reproșa liberalilor, că au organizat festivitățile aniversare de la Chișinău singuri, fără reprezentanții celorlalte forțe politice ale țării. O implicare a tuturor partidelor reprezentative ale țării ar fi creat o frumoasă idee despre unitatea decizională. Aceasta ar fi putut genera o impresie a unanimității și durabilității față de procesul istoric al revenirii provinciei la trupul patriei mame și a perenității acestei decizii. Neinvitarea celorlalte forțe politice, dar mai ales a celor care s-au aflat la conducere atunci, și în mod concret a sa personal, era un element peste care Marghiloman nu a putut trece și care îi producea o justificată frustrare [6, p. 5-6].

Continuând pe linia contribuției personale aduse de-a lungul timpului cauzei unirii basarabene, Marghiloman arăta că el a fost cel care a editat în anul 1915, „din fondurile mele”, harta etnografică a Basarabiei realizată de profesorul Alexandru Nour. Această hartă evidenția că din totalul de 3 milioane de locuitori ai provinciei, moldovenii reprezentau 2 milioane, restul fiind ruși (85.000), ucrainieni (210.000) și alte neamuri. Această hartă, spunea vorbitorul, „a fost pe mesele tuturor conferințelor, se găsește în toate Cancelariile”, constituind documentul care a edificat pentru toată lumea, în mod pertinent structura etnică a provinciei [6, p. 7].

În contextul declanșării în parlament, la debutul conflictului mondial, a dezbaterilor asupra căii pe care România urma să o adopte în războiul care se declanșase, și când se profila cu mai multă acuitate posibilitatea alianței cu Antanta, evidențiindu-se suferințele românilor din Ardeal, încă din decembrie 1915, el a arătat în Senat, că nu trebuie neglijate suferințele românilor din Basarabia. În mod concret, nu

trebuia uitat „Că noi românii avem revendicări spre Apus, dar le avem și spre Răsărit” [6, p. 7].

A urmat o explicație post factum, și „pro domo” a justificării poziției conservatorilor pentru opțiunea lor privind alianța cu Puterile Centrale, de la începutul conflictului european. Ardealul ar mai fi putut să aștepte, întrucât acolo românismul era foarte viu, era limbă și conștiință națională, erau lideri, era o mișcare națională puternică, era biserică și chiar o viață economică românească. Contrar, în Basarabia părea că totul se pierduse: limba, conștiința, biserica, școala, elitele, toate ca urmare a politici de deznaționalizare și de implantări etnice străine practicate de țarism. „Copilul bolnav, Basarabia, trebuia întâi ajutat, pentru că flăcăul Bănățean, flăcăul Ardelean, aveau puterea încă să aștepte” [6, p. 10]. Evident, teoria pare seducătoare pe plan teoretic. Concret, considerăm că în situație de incertitudine, ești obligat să optezi pentru varianta care pare mai sigură. Ori, în anul 1916, Antanta părea să fie învingătoare. În plus nu putea fi neglijat curentul net majoritar al opiniei publice românești, favorabil intrării în război alături de Antanta.

Din fericire, astrele s-au aranjat de așa manieră, încât la finalul războiului mondial, statul român a putut să-și înfăptuiască aspirațiile naționale atât în Est cât și în Vest. Și aici, suntem total de acord cu Marghiloman: „A fost o pronie cerească mai înțeleaptă decât concepțiunea oamenilor, care a învățat așa evenimentele secolului că deodată s-a realizat visul celui mai visător patriot și deodată am avut în brațele noastre și Ardealul, și Banatul, și Bucovina, și Basarabia” [6, p. 11]. Această idee fusese deja exprimată de el, așa cum am putut observa mai înainte, în discursul său din parlament, din anul 1919.

Cea mai interesantă parte, din punct de vedere istoric, a discursului său a fost neîndoielnic cea în care el a răspuns întrebării exprimate de el însuși: „Cum s-a realizat unirea?”. Marghiloman fixa, pe drept cuvânt, debutul mișcării unioniste în „Congresul tuturor moldovenilor din toată Rusia” desfășurat la Chișinău, în octombrie 1917. Această reuniune care a fost proiectată din „inițiativa unui soviet moldovenesc din Odesa”,

era rezultatul mișcării bolșevice care se declanșase în întreaga Rusie în toamna anului 1917.

Cel dintâi impuls al congresului de la Chișinău, „în care erau reprezentate toate breslele, toate armele, toate clasele”, a fost cel de reînviere a spiritului „moldovenesc”, concretizat în proclamarea autonomiei politice și teritoriale a Basarabiei. Rezoluția adoptată la Chișinău, sublinia oratorul, își întemeia decizia de proclamare a autonomiei pe multitudinea drepturilor istorice și de neam a basarabenilor (cultura națională, trecutul istoric), îmbinate cu principiul „că fiecare popor are dreptul de a dispune de soarta sa”, principiu scos din letargie, de însăși revoluția rusă.

Acest moment era considerat de Marghiloman „prologul alipirii Basarabiei”, și ceea ce era cu adevărat demn de remarcat, era faptul că el s-a desfășurat în cea mai clară, spontană și sinceră democrație. Decizia adoptată a fost „neinfluențată de nimeni”, fiind rezultatul izvorât din purul „simțământ național”. Iar cei care ajunseseră la conducerea Uniunii Sovietice (și oratorul îi indica pe Cicerin și Krestinski) și negau procesul firesc de unire a Basarabiei cu România, „nu cunosc istoria contemporană”, sau mai corect, am spune noi, se prefăceau că nu cunosc derularea firească a evenimentelor din această provincie.

Cea de a doua decizie istorică a acestui congres a fost aceea de constituire a Sfatului Țării, care avea misiunea „să ocârmuiască treburile Basarabiei”. Sfatul Țării avea 120 de membri, dintre care 68 erau moldoveni, restul deputaților fiind reprezentanți ai celorlalte minorități etnice ale Basarabiei. Marghiloman arăta că în Sfat erau reprezentați și moldovenii de peste Nistru, care aveau rezervate 10 locuri. Membrii Sfatului Țării acopereau toate straturile sociale și toate organismele politice, administrative și culturale ale provinciei întrucât „Se aleg deputați din toate breslele, din toate partidele; comune, zemstve până și Liga Culturală a Femeilor”.

Alegerea acestui organism, în deplină libertate și democrație, stârnea admirația lui Marghiloman, care exclama: „Cu câtă înțelepciune acest congres dozează reprezentanța în Sfatul Țării!”

Activitatea Sfatului a început în luna noiembrie 1917, în capitala provinciei, Chișinău. „Ședința inaugurală [...], a fost o solemnitate fără seamăn: episcopul rus din Cetatea Albă, Gavril, îi dă binecuvântarea în limba moldovenească; se face slujba în limba moldovenească pentru întâia dată”. Primul vorbitor care a salutat congresul a fost Ion Inculeț, „care până atunci era comisar ajutor trimis de la Petrograd pentru ca să precipite revoluția din Basarabia”. Am fost mulți vorbitori, basarabeni, ucrainieni, reprezentanți ai partidului socialist, partidului social-democrat, cooperativelor, Elena Alistar din partea Ligii Culturale a Femeilor, câte un reprezentant al armenilor, grecilor, germanilor, evreilor, polonezilor. „Toate breslele fără excepție, toate, într-un singur glas, proclamă independența, autonomia și dreptul la o viață liberă a Basarabiei. Iar d. Inculeț, care până atunci era campionul rămânerii în sânul federației rusești, el însuși e furat de avântul general că acceptă să prezideze el însuși acest Sfat al Țării” [6, p. 13-14].

În continuare, Alexandru Marghiloman a expus activitatea pe care a desfășurat-o Sfatul Țării. Acest organism „a început organizarea țării”. Cea dintâi întreprindere a fost aceea de constituire a unui guvern, în fruntea căruia s-a situat Pantelimon Erhan, conducătorul grupului țărănesc. Trebuie reținut că proaspătul guvern constituit la Chișinău era lipsit complet de fonduri financiare și nu avea nici un fel de armată. Situația era dramatică. Grupuri masive de ruși se întorceau în bandă de pe frontul din Moldova, prăduind și generând dezordine. În acest context, doi din directorii Sfatului Țării, Christi și Pelivan s-au deplasat la Iași cu gândul de a cere ajutor șefului armatei rusești, Scerbaciev. „Bietul om însă, pe vremea aceea era în așa hal încât trupele române trebuiau să-l păzească contra trupelor rusești”. În această situație, „După lungi desbateri în Sfatul Țării, după multe sbuciumări, s-a hotărât o cerere formală, care a fost iscălită de directorul de la interne și de directorul pentru afacerile străine de a se da un regiment ardelenesc” [6, p. 15]. Guvernul român a hotărât astfel, ca 1000 de foști prizonieri

ardeleni care urmau să se întoarcă în țară, să rămână la Chișinău, și să rămână la ordinele Sfatului Țării.

Aceștia fiind neînarmați, au fost atacați, umiliți și în cele din urmă făcuți prizonieri de forțele revoluționare bolșevice. Membrii Sfatului Țării au fost nevoiți să fugă și să se ascundă pe unde au putut. În acest context dramatic, Ion Pelivan și Pantelimon Erhan au „chemat armata română să protejeze guvernul legal al țării și să scape țara de prădăciunile bolșevismului” [6, p. 16]. Așa a intrat corpul de vânători al armatei române condus de generalul Broșteanu, în Chișinău, la 15 ianuarie 1918, restabilind ordinea și permițând Sfatului Țării să lucreze în liniște.

Alexandru Marghiloman, ținea să sublinieze în mod deosebit că hotărârile adoptate de basarabeni în anul 1917, le-au aparținut în totalitate, că au fost emanația celei mai pure democrații, neexistând nici o urmă de amestec a autorităților române. „Țin însă să vă atrag atenția că atât la adunarea Congresului din octombrie, cât și la constituirea Sfatului Țării, noi, din regat n-am avut nici un amestec [...], nici un picior de dincolo de Prut nu era în Basarabia ...”. Fostul premier român, estima în acest context, că însăși formarea statelor baltice Finlanda, Estonia, Lituania, nu au avut „la bază democrația cea mai perfectă, cum a avut-o Sfatul Țării [6, p. 14-16]”.

Cam aceasta era situația Basarabiei, în momentul în care Marghiloman a fost chemat de către rege să preia conducerea țării, la 5 martie 1918. Chemarea lui s-a făcut și din rațiunea că era germanofil, și astfel, ar fi putut obține condiții mai bune în pacea care urma să fie încheiată cu Puterile Centrale, „pacea învinsului”, cum o numea chiar semnatarul acesteia. Având asigurată liniștea armatei române, relatea oratorul, mișcarea unionistă din Basarabia, a putut să evolueze. Zemstva din Bălți a proclamat și a cerut „în scris” unirea cu România [9], gest urmat de breslele din Soroca, și mai apoi de mitingurile organizate la Orhei, Bender și Chișinău.

Admirând evenimentele unioniste desfășurate firesc în Basarabia, convins că ar fi putut „forța nota” (expresia noastră – Gh.C.), fructificând această tendință, Marghiloman

a optat pentru a strânge colaborarea cu Sfatul Țării, deși era convins că rusofilii de aici vor pune mari piedici orientării spre România. Înțelegând complexitatea situației, și pretențiile expansioniste ale Ucrainei care găsise un mare sprijin în Germania, Marghiloman s-a hotărât să trateze direct problema Basarabiei cu miniștrii de externe ai Germaniei și Austro-Ungariei, Kühlmann și Czernin [10, p. 157-168]. A făcut acest lucru între 14 și 18 martie, în contextul negocierilor de la București pentru încheierea păcii separate. Negocierile au fost dificile, dar important este în ceea ce urmărim în această prezentare, faptul că finalmente a obținut „mână liberă” în privința Basarabiei.

După acest moment, Marghiloman s-a deplasat la Iași și a intrat în contact cu reprezentanții Sfatului Țării, Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu și „bunul Pantelimon Halippa”. Această întrevedere „a fost lungă. Ciugureanu și-a dat mâna îndată cu noi; Halippa, foc și inimă pentru nația lui, a fost și mai lesne”. Democrat până în măduva oaselor, Halippa se temea ca nu cumva guvernul conservator al lui Marghiloman să nu spulbere deciziile atât de liberale adoptate de Sfatul Țării. Drept gaj, Halippa i-a cerut premierul român să se angajeze că nu va nesocoti dreptul de vot al femeilor, iar Marghiloman s-a angajat că „nu ne vom atinge de drepturile politice ale femeilor în ceea ce privește adunările provinciale”. Cu Inculeț a fost mai dificil. În *Notele sale politice*, Marghiloman nota la adresa acestuia: „Se apăra ca un slav, viclean și liniștit. Nu știi cum să-l apuci” [11, p. 448-449]. Astfel, premierul s-a văzut obligat să ceară sprijinul lui Constantin Stere.

Marghiloman îi făcea o frumoasă caracterizare lui Stere: „Sângele lui basarabean, cultura lui rară, suferințele tinereții lui, îi dădea un prestigiu neasemănat în Basarabia”. Ar fi fost o mare greșală, mărturisirea el, să-l ocolească. În ședința consiliului de miniștri din 23 martie 1918, au fost invitați și cei patru basarabeni (Inculeț, Ciugureanu, Halippa și Stere), iar rezultatul a fost următorul: „am ieșit din acel Consiliu mână în mână jurând că suntem frați pentru vecie” [6, p. 22]. Imediat, cei patru basarabeni au plecat la

Chișinău, unde trebuia să ajungă și Marghiloman în ziua de 26 martie [12; 11, p. 448-449].

Conform acelei înțelegeri, în dimineața zilei de 26 martie, însoțit de ministrul de justiție Mitilineu, generalul Hârjeu și alte persoane oficiale, primul ministru român a sosit în gara din Chișinău, fiind întâmpinat de membrii Directoratului Sfatului Țării, primind concomitent onoruri militare. Acestuia i s-a părut că era puțină lume pe stradă, întrebându-se în mod justificat, în memoriile sale dacă era vorba de nepăsare ori ostilitate, însuși primarul Schmidt, „vrășmaș al unirii” întârziind la primirea de la gară [13; 11, p. 448-449].

Ziua de 26 martie a fost dedicată conferințelor publice, iar cei care au lucrat „în păturile adânci” au fost în aprecierea premierului de atunci, Stere, Cazacu, Costin, Niță Serghie și profesorul Cădere. Dintre toți, se remarcă Constantin Stere care a ținut 28 de cuvântări: „intră, iese, lucrează” [11, p. 457]. Acest efort colectiv a dat rezultate întrucât „spre seară se desemna tot mai mult voința Blocului moldovenesc, pe care-l conducea Halippa, de a impune părerea lui de unire definitivă cu România” [6, p. 23].

Destul de încărcată a fost și agenda lui Marghiloman care, în aceeași zi de 26 martie, a avut întrevederi cu preoțimea basarabeană și reprezentanții a diverse comunități.

În dimineața zilei de 27 martie, acesta constata că nu mai exista decât „o singură rezistență, aceea a d-lui Țiganko”, când „din întâmplare, se răspândește șvonul fals că aveam intenția de a restabili pe proprietari pe pământurile expropriate în favoarea poporului”. Acest fapt a produs instantaneu o nouă „spărtură în blocul țărănesc”, care a avut efectul unei răsturnări a situației. A fost necesar „cuvântul meu că vom respecta legile țării”, Basarabiei, și că toate doleanțele vor fi trecute în condițiile „pe baza cărora se putea alipi Basarabia de România” [6, p. 24].

La orele 15, Alexandru Marghiloman a făcut o vizită, însoțit „numai cu prietenii civili” Sfatului Țării aflat în reuniune. „Sala mă primește în picioare afară de grupul rezistenților”. Premierul a luat cuvântul și a vorbit despre beneficiile unirii Basarabiei, subliniind „ce mântuire pentru

neamul întreg” se va realiza, dacă provincia se va integra statului român. „Am pus, domnii mei, toată căldura de care sunt capabil, tot darul de convingere, și vedeam cum cuvintele mele pătrund, cum unul câte unul rezistenții se sculau și la sfârșitul cuvântării mele, toată sala era în picioare”. După ce a comunicat adunării că a „depus pe masa biroului condițiile formulate în dimineața aceea” de reprezentanții Sfatului Țării, pentru a lăsa adunării întreaga putere de judecată, s-a retras împreună cu toate personajele venite din regat, la Cercul militar „unde am așteptat rezultatul discuțiilor” [6, p. 25; 11, p. 457-458].

Aici, timpul trecea greu, „clipele păreau zile, orele luni”, dar o explicație era, întrucât „Sfatul Țării delibera după obiceiul de acolo: fiecare partid avea sala lui și discuta cu infinită aprindere”. Premierul număra orele: „se face 5, se face 6, ajungem la 7, se întuneca și nici un răspuns de la Sfatul Țării. Vă închipuiți ce înfrigurare era pe noi la ideea că ceva necunoscut a putut aduce surparea conferinței” [6, p. 25-26]. Dar, într-un târziu vestea a sosit prin colonelul Condescu de la jandarmerie, care „venise în fuga mare să anunțe că majoritatea se rostise în favoarea mișcării blocului țărănesc” [6, p. 26].

Premierul a putut afla imediat, că prima bătaie se dăduse asupra modului în care urma să se exprime votul de către membrii Sfatului Țării, „dacă se va vota pe față și cu apel nominal”, iar rezultatul a fost că „majoritatea orânduise votul pe față”. Luarea acestei hotărâri a însemnat că „bătălia era astfel câștigată” întrucât „intrigi nu se mai puteau produce [și] cei care trăgeau pe dedesupt ițele nu mai puteau exercita arta lor” [6, p. 26].

După aflarea rezultatului, premierul, însoțit de întreaga delegație română, cu reprezentanții armatei, generali, ofițeri superiori, „escorta de cavalerie basarabeană în cap, escorta lăncierilor români în spate”, într-un alai maiestuos s-a îndreptat spre clădirea Sfatului Țării. Ajuns aici, prima persoană pe care a întâlnit-o a fost Constantin Stere, care nu a putut spune decât cuvintele; „S-a votat”, după care „mi-a căzut în brațe în clocote de plâns”, și „minute întregi n-a putut rosti un cuvânt” [6, p. 26]! Aceeași

emotivitate a simțit-o și la celelalte persoane ieșite în întâmpinare: doctorul Cazacu, fără grai și cu „ochii plini de lacrimi”, generalul Hârjeu, îmbrățișându-l și „ștergând lacrimi furtive”, el însuși, primul ministru, cu vocea sugrumată, gândind că tocmai el, „trădătorul” fusese cel norocit a lua „de mână Basarabia s-o duc la Patria Mamă” [6, p. 27]!

Invitat apoi în sala Sfatului Țării, „luminată ca ziua și înșesată de lume” [11, p. 459], premierului i se comunică oficial decizia de unire a provinciei: „86 de voturi pentru, contra fiind 3 și abțineri 36”. A luat cuvântul Marghiloman, spunând că în numele poporului român și al regelui lua act de măreața hotărâre, declarând „că de astăzi înaintea Basarabia este pentru vecie unită cu România”. Se crease o emotivitate nemaîntâlnită: „generalii noștri cădeau în brațele deputaților, soldați sărutau pe ofițeri”. Nu s-a mai putut organiza un alai oficial ori paradă pentru că „a fost o mulțime în delir, ca un potop, se ducea spre catedrală”. Aici, în marea biserică „luminată ca într-o seară de Paști”, episcopul Gurie a ținut un mic discurs proclamându-i pe suveranii români, ca domnitori și ai Basarabiei, după care a slujit un Te Deum solemn [6, p. 28-29]. A urmat un dineu cu 220 de persoane oferit de premierul român, în sala Cazinoului, în onoarea membrilor Sfatului Țării și notabilităților orașului [11, p. 460-461].

Rememorând acele momente, la șase ani distanță, Marghiloman mărturisea că în acele clipe ale deciziei istorice adoptate la Chișinău, nu a întâlnit niciun act de contestare ori de opoziție față de ceea ce se petrecuse, fapt pentru care el exprima cu sinceritate gestul „să mă închin înaintea modeștilor deputați din Sfatul Țării”, unii oameni simpli din popor, dar cu demnitatea neîntinată („nevandabili” – expresia noastră – Gh.C.) cu toții hotărâți să consfințească vrerea națiunii. Și mai presus de toate, este de remarcant că totul s-a realizat în deplină libertate, „printr-un act curat ca apa de cristal”, încât „nu mai poate nimeni să-i tăgăduiască legitimitatea” [6, p. 29-30; 14].

Încheindu-și narațiunea despre 27 martie: „așa s-a săvârșit domnia mea, actul sfânt al Uni-

rii Basarabiei”, vorbitorul arătând că a trebuit să se retragă din funcție la sfârșitul anului 1918 [15, p. 117-124], și s-ar fi retras și din politică dacă după aceea, ar „fi fost tratat cu decență”. Constatând că nici după o lună a început să fie atacat, „am ridicat capul, mi-am încordat nervii, și am rămas la postul meu” [6, p. 30]. Mesajul de final al discursului său din anul 1924, viza îndemnul de veghe a hotarelor țării, întrucât „avem pe granițele noastre vecini care ne pândesc și ar fi mare păcat dacă s-ar acredita că corpul acesta al României este slăbit [6, p. 31]”.

Memoriile sale consemnează și reverberațiile imediate ale actului din 27 martie: înmânarea actului unirii suveranului țării la Iași, și festivitățile organizate în capitala Moldovei, cu ocazia acestui eveniment, la 30 martie 1918. Momentul a fost deosebit de important, deosebit de fastuos și foarte bine organizat de guvernul condus de Alexandru Marghiloman. Presa vremii a alocat spații generoase acestui moment, și a descris în amănunt ceremonialul acelei zile [16, p. 74-84]. Se încheia astfel un moment astral din istoria noastră.

Concluzii. Prezentarea realizată de noi evidențiază momentul realizării unirii Basarabiei cu România la 27 martie 1918, în viziunea celui care a deținut funcția de prim ministru al țării, la acea epocă. Alexandru Marghiloman nu a fost un simplu martor al acestui eveniment istoric. El s-a implicat. A tatonat și chiar a tratat cu Puterile Centrale chestiunea Basarabiei. A negociat cu reprezentanții Sfatului Țării și ai mișcării unioniste din provincie. A fost la Chișinău și a asistat la momentele decisive ale hotărârii de unire. A patronat festivitățile unirii de la Iași, când a fost adus regelui, la 30 martie 1918, actul unirii. Este așadar un martor cheie, și un actor de prim rang al acestui eveniment.

Din sumarele surse pe care le-am analizat, discursul său din anul 1924, dedicat aniversării unirii Basarabiei, este cel mai extins și relevant. Cei șase ani trecuți de la săvârșirea evenimentului au creat o oarecare distanțare, oferindu-i autorului posibilitatea unor judecăți apropiate perenității. Evident, este vorba de versiunea lui,

și aceasta trebuie luată în considerare și integrată în discuție în contextul tuturor informațiilor momentului. Negreșit, ea se circumscrie inevitabilului subiectivism al eului personal. Dar, ceea ce este important, este faptul că relatările, aprecierile și judecățile de valoare evidențiate de autor, nu sunt în contradicție principală cu cele statornicite de istoriografia problematicii.

Nuanțările, relatările, aprecierile sale au relevanța celui care s-a intersectat și într-o oarecare măsură a generat acest eveniment. „Filmul” pe zile și ore, realizat acestui eveniment de către Alexandru Marghiloman, nu poate fi omis. Planurile prezentării sale sunt complexe. Între acestea și sentimentele omenești firești, emoțiile omului care a asistat cu sufletul la gură la adoptarea deciziei luată de Sfatul Țării, emotivitatea clipelor unirii, a sentimentelor unice a acelor momente.

Instantaneu, printre evenimente și fapte sunt cuprinși și artizanii acestora, oamenii. Dintre basarabeni, Marghiloman îi aduce în prim plan, realizându-le interesante tușe ale personalității lor, pe Ion Inculeț, Daniel Ciugureanu, Pantelimon Halippa și Constantin Stere.

Nota dominantă pe care Marghiloman a subliniat-o cu oarecare obstinație, a fost aceea a profunde democrații în care s-a realizat procesul de unire a Basarabiei. Dealtminteri, acest sentiment a constituit forța și mândria demnității tuturor celor care au reprezentat eroii cunoscuți ori anonimi ai aceluia proces.

Note și referințe bibliografice:

1. Neagoe, Stelian. *Oameni politici români, Enciclopedie*. București: Editura Machiavelli, 2007.

2. Calcan, Gheorghe. *Aniversarea unui an de la unirea Basarabiei cu România reflectată în presa vremii*. În: Victor Spinei, Gheorghe Iacob, Ionuț Nistor (coordonatori), *Istории ale Marelui Război și ale Unirii de la 1918*, Volum al Congresului Național al Istoricilor Români, Iași, 29 august – 1 septembrie 2018, Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2019.

3. *Aniversarea Unirii Basarabiei, Conferința de la Clubul Progresist*, „Universul”, 29 martie (11 aprilie) 1919. A se vedea și *Adunarea de la Clubul Marghilomanist, Aniversarea alipirii Basarabiei*. În: „Dimineața”, 29 martie (11 aprilie) 1919.

4. Pentru o contextualizare mai largă poate fi văzut și Valeriu Nicolescu, „Informații despre Alexan-

dru Marghiloman în publicații ale vremii. Alexandru Marghiloman, unul din artizanii României Mari”. În: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*. Buzău: Editura Mad Linotype, 2018.

5. Cercul de Studii al Partidului Conservator – Progresist, *Discursurile lui Alexandru Marghiloman*, Șeful Partidului Conservator – Progresist, rostite în Adunarea Deputaților în zilele de 17 și 21 decembrie 1919 și 17 februarie 1920, Institutul de Arte Grafice N.V. Ștefăniu & Comp. Iași, 1920.

6. Publicațiile Clubului Partidului Conservator-Progresist, *Reintrarea Basarabiei în sânul Patriei-Mume, Discurs rostit de D-l Al. Marghiloman la banquetul comemorativ de la Athénée – Palace la 9 Aprilie (27 martie st.v.) 1924*, „Eminescu”. București: Societate Anonimă, Institutul de Arte Grafice (f.a.).

7. Boldur, Alexandru. *Istoria Basarabiei*. București: Editura Victor Frunză, 1992.

8. Nistor, Ion. *Istoria Basarabiei*. Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1991.

9. Ziarul „Mișcarea” din Iași publica în integralitate textul acestei moțiuni. (*O moțiune a țăranilor basarabeni*, „Mișcarea”, Ziar național liberal cotidian, 17 martie 1918).

10. Într-un context mai larg, vezi și Alin Spănu, „În luptă pentru supraviețuirea României. Alexandru Marghiloman versus Ottokar Czernin”. În: *100 de ani de la Unirea Basarabiei cu România. Rolul și contribuția lui Alexandru Marghiloman*. Buzău: Editura Mad Linotype, 2018.

11. Marghiloman, Alexandru. *Note politice*, vol. III, 1897–1924. București: Editura Institutului de Arte Grafice „Eminescu”, S.A., 1927.

12. În memoriile sale, Alexandru Marghiloman nota întrebările care i-au fost puse de Inculeț: dacă după unire se vor păstra Sfatul Țării și guvernul Basarabiei, și care va fi administrația provinciei. Premierul i-a răspuns că „Sfatul va fi dizolvat, căci Camera și Senatul, din care vor face parte, reprezintă Națiunea. Nu va mai fi guvern, fiindcă delegații Basarabiei vor face parte din Consiliul de miniștri, cu miniștrii români [...], regimul agrar stabilit de ei va fi respectat până la Constituantă ...”.

13. Detalii despre sosirea și intrarea în Chișinău sunt oferite de Marghiloman în memoriile sale.

14. Anton Crihan, membru al Sfatului Țării, rememorând evenimentele din 27 martie 1918, la 50 de ani de la acel moment, într-un interviu care-i redă povestirea și vocea, disponibil și astăzi pe internet, confirmă ideea deplinei libertăți în care a lucrat și deliberat Sfatul Țării. Crihan, precizând că a avut cinci legislaturi în Parlamentul României interbelice, și că este un bun cunoscător al democrației Statelor Unite, unde a

locuit după cel de Al Doilea Război Mondial, susținea că democrația în care a lucrat și deliberat Sfatul Țării, nu a mai întâlnit-o niciodată. *Interviu memorabil cu Anton Crihan (1892–1993) ...*, <https://www.youtube.com/watch?v=f8tKysZcq1k>, accesat în data de 10 aprilie 2024.

15. Mandatul de premier l-a făcut să fie apropiat și de preparativele Unirii Bucovinei. (Marius-Adrian Nicoară, „Alexandru Marghiloman și Unirea Bucovinei

cu România”. În: Marius Adrian Nicoară, Alfred Vasilescu, Marius-Daniel Mihalcea (coordonatori), *Centenarul Unirii Bucovinei cu România*. Buzău: Editura Alpha MDN, 2018.

16. A se vedea, spre exemplu, *Sărbătorirea Unirii la Iași*, „Mișcarea”, Ziar național liberal cotidian, 31 martie 1918. Pentru festivitățile de la Iași, vezi și Ion Agrigoroaiei, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii*. Iași: Editura Universității „Al.I. Cuza”, 1999.